

Protokoll

Fra møte i Hovedkomiteen

Dato: 13.9. – 14.9. 2016

Sted: Pilestredet Park 7A, Oslo, møterom Columna

Møteleder: Jan Alexander

Deltakere

Fra Hovedkomiteen:

Jan Alexander (leder), Gro-Ingunn Hemre (dag 2), Yngvild Wasteson, Torsten Källqvist, Rose Vikse, Inger-Lise Steffensen, Janneche Utne Skåre, Åshild Krogdahl, Per Ole Iversen (dag 1), Kristin Holvik (dag 2), Brit Hjeltnes, Trond Rafoss, Vigdis Vandvik, Ida Skaar (dag 1), Tor Gjøn (dag 2), Lene Frost Andersen (dag 1) og Merete Hofshagen

Forfall: Edel Oddny Ellevoll, Hilde-Gunn Hoen-Sorteberg

Fra Mattilsynet: Kirstin Færden (dag 1), Maria Været Veggeland (siste del av dag 2)

Fra Miljødirektoratet: Janne Øvrebø Bohnhorst (dag 1)

Fra VKMs sekretariat: Lars E. Hanssen (direktør), Elin Thingnæs Lid, Inger Therese Laugsand Lillegaard, Ingrid M. Høie, Carola Rosseland (ref.) og Merethe Aasmo Finne (ref.)

Merknad til protokollen: Saker som gikk over to dager er omtalt samlet. Saksnummer i protokollen er derfor ikke i overensstemmelse med saksnummer i agendaen.

1. Velkommen, fravær, habilitet og godtgjøring

Leder for hovedkomiteen, Jan Alexander, ønsket velkommen til møtet. Ingen av medlemmene erklærte at de hadde mulige interessekonflikter i sakene som skulle behandles på møtet.

Hovedkomiteen ble informert om at Per Brandtzæg, medlem i faggruppen for GMO siden 2010, døde 11. september.

Siden hovedkomiteens siste møte er det ansatt flere nye medarbeidere i sekretariat:

- Ingrid M. Høie, kommunikasjonssjef

- Carola Rosseland, koordinator og prosjektleder for faggruppen for forurensninger, naturlige toksiner og medisinrester
- Siamak Yazdankhah, koordinator og prosjektleder for faggruppen for GMO
- Dean Basic, koordinator og prosjektleder for faggruppen for dyrehelse og dyrevelferd (vikar for Angelika Agdestein)

Det er også foretatt noen endringer i ansvarsområder innad i sekretariatet. Elin Thingnæs Lid er prosjekteier for matområdet, koordinator for hovedkomiteen og VKMs kontaktperson mot Mattilsynet. Merethe Aasmo Finne er prosjekteier for miljøoppdragene (inkl. GMO og plantevernmidler), prosjektleder GMO miljø, og VKMs kontaktperson mot Miljødirektoratet og Artsdatabanken.

2. Godkjenning av møteinnkalling og dagsorden

Møteinnkalling og dagsorden ble godkjent uten endringer.

3. Oppfølging fra forrige møte

Ett av VKMs hovedsatsningsområder for 2015-2018 er synliggjøring av kunnskapsbehov innenfor VKMs fagområder mat og miljø. Aktuelle kunnskapsbehov som er blitt identifisert i VKMs risikovurderinger i perioden 2005-2015 har nå blitt samlet i en egen rapport. Rapporten er delt inn i overordnede temaer som omfattes av VKMs ansvarsområder, og er ment å fungere som et oppslagsverk for ulike målgrupper inkludert Norges forskningsråd, universiteter, departementer osv.

Kort oppsummering fra møtet:

- Kunnskapsbehovrapporten er publisert og sendt til institusjoner som regnes som aktuelle målgrupper.
- Det er også utarbeidet en epost som hovedkomiteens medlemmer oppfordres til å sende til sitt kontaktnett, med oppfølgingsspørsmål knyttet til kvalitet og nytteverdi av rapporten. Mottagerne blir også bedt om å sende inn forslag til forbedringer som kan øke nytteverdien av neste rapport. Ved utsending skal Gro Mathisen, prosjektleder i sekretariatet, stå på kopi og oppgis som VKMs kontaktperson.
- Flere av møtedeltagerne kommenterer at kunnskapsbehovrapporten hadde fått mye oppmerksomhet og svært positiv respons.

4. Hovedkomiteens rolle og aktivitetsplan for 2016

Leder av hovedkomiteen innledet dette agendapunktet med å minne om komiteens mandat. Hovedkomiteen har ansvar for å behandle saker av prinsipiell og overordnet karakter, diskutere retningslinjer for arbeidet i VKM, koordinere saker som behandles i flere faggrupper, og sluttbehandle større saker. I all hovedsak er det saker med høy grad av tverrfaglighet og/eller som er prinsipielt viktige og av stor politisk og samfunnsmessig betydning som behandles av hovedkomiteen.

På komiteens forrige møte var hovedkomiteens rolle og aktivitetsplan ett av hovedtemaene. Med utgangspunkt i VKMs overordnede strategi for 2015-2018 diskuterte komiteen hvilke oppgaver hovedkomiteen bør jobbe med for å nå målene i strategien, hvilke faglige problemstillinger som vil være av spesielt viktighet for samfunnet og/eller VKM i denne perioden, integrering av miljøoppgavene i VKM og hvordan få til faglig interessante og effektive møter som favner alle VKMs fagområder.

Hovedpunkter fra diskusjonen:

- Ulike muligheter for form på møtene kan prøves ut, blant annet todagers-møter og temamøter. Det må settes av tid og rom til grundige faglige diskusjoner.
- Det er et ønske om å videreutvikle bruken av referansepersoner i hovedkomiteens behandling av faglige uttalelser.
- Det er viktig å sørge for en viss andel selviniterte saker i VKM, som en del av VKMs uavhengighet
- Forslag til temaer som Hovedkomiteen kan jobbe med fremover for å bedre kvaliteten på VKMs risikovurderinger: (1) etablerere gode rutiner for utnevning av eksterne eksperter til arbeidet, (2) utvikle metodikk for litteratursøk og -utvelgelse; (3) kursing i eksponeringsmodeller; (4) program for å få alle medlemmer opp på et minstenivå i risikovurderingskompetanse.
- Større overordnede temaer som bør opp i hovedkomiteen kan være saker som kunnskapsrapporten, usikkerhetsprosjektet, veiledningsdokumenter o.l.
- Det kom opp flere forslag til tema for faglig arbeid som kan bidra til å integrere de nye oppdragsområdene i VKM/hovedkomiteen på best mulig måte. Felles metodikkarbeid var et av disse.

Med utgangspunkt i innspillene fra dette møtet presenterte sekretariatet en grov skisse til aktivitets- og møteplan for hovedkomiteen for 2017, som utgangspunkt for diskusjon i grupper på dag 1.

Selvinitierte saker

For å følge opp strategien og for å ivareta VKMs omdømme som uavhengig vitenskapskomité er det viktig at VKM gjennomfører risikovurderinger på eget initiativ.

Til møtet i hovedkomiteen 4. desember 2015 ble det foreslått to tema for selvinitiering (forslag 1 og 2). I etterkant av møtet har sekretariatet og faggruppen for GMO lansert et tredje forslag til selvinitiering. Alle tre forslagene ble presentert for komiteen.

1. Hvilke stoffer og hvilke matvarer kan inngå i en norsk Total Diet Study (TDS) v/Inger Therese Lillegaard
2. Kjemiske miljøkontaminanter som årsak til fedme (obesogen-hypotesen) v/Inger-Lise Steffensen
3. Plantevernmiddelester i genmodifiserte, herbicidtolerante planter v/Merethe Aasmo Finne

I tillegg er helse- og miljømessige konsekvenser av kjøttspising, bruken av proteintilskudd og helsemessige konsekvenser av en høyprotein-diett, samt økologiske konsekvenser av midler til bekjempelse av lakselus nevnt som andre aktuelle tema for selvinitiering i hovedkomiteen.

Nytteverdi, utfordringer, begrensninger og prioriteringer av de ulike forslagene ble diskutert i grupper på dag 1. Innspillene fra gruppene ble presentert i plenum på dag 2.

Kort oppsummering av diskusjonen

Hovedkomiteen foreslo at VKM prioriterer selvinitiering av forslag 3 om GMO og rester av plantevernmidler. Det er uklart hva som foreligger av åpne data, men komiteen vurderer at et slikt bakgrunnsdokument uansett vil være nyttig for VKMs helserisikovurderinger av GMO. Oppdraget bør imidlertid utvides til å inkludere miljøaspekter ved dyrking av genmodifiserte planter, dvs. effekter på biodiversitet og resistensutvikling. Observatørene fra Mattilsynet og Miljødirektoratet signaliserte også at restnivåer av plantevernmidler i produkter fra herbicidtolerante planter er et tema som direktoratene mener det er viktig å få belyst.

Komiteen ønsket også at forslag 2 om en norsk «Total Diet Study» utredes nærmere. Metoden er interessant og vil gi resultater som er nyttige for VKMs eksponeringsvurderinger. Dette er imidlertid et langsiktig arbeid. TDS er en svært ressurskrevende metode og forutsetter samarbeid med andre miljøer.

I tillegg til dette vurderte hovedkomiteen at forslagene som omhandlet proteintilskudd, lakselusmidler og rødt kjøtt (i prioritert rekkefølge), kan være aktuelle for selvinitiering på et seinere stadium.

Kjemiske miljøkontaminanter som årsak til fedme fikk lavest prioritet av samtlige forslag. Komiteen la vekt på at problemstillingen er svært omfattende, datagrunnlaget begrenset, samt at miljøfaktorer trolig er underordnet andre faktorer når det gjelder fedmeproblematikken.

Vedtak:

Sekretariatet tar med seg innspillene fra hovedkomiteen, og vil gjøre en totalvurdering av forslagene til selvinitieringer med hensyn til kapasitet, ressurser og økonomi.

5. Ferdigstilte risikovurderinger

De to nye faggruppene, faggruppen for fremmede organismer og CITES (FG10) og faggruppen for mikrobiell økologi (FG11), som startet opp sitt arbeid høsten 2015, har publisert sine første risikovurderinger. Tre av disse vurderingene ble presentert på møtet:

- Vurdering av risiko for uheldige følger ved import og hold av fremmede landlevende edderkoppdyr og insekter (FG10) v/Anders Nielsen
- Vurdering av krav til helse- og miljørisikovurdering av mikrobiologiske rengjøringsmidler (FG11) v/Ida Skaar
- Vurdering av krav til helse- og miljørisikovurdering av mikroorganismer i bioremedieringstiltak (FG11) v/Ida Skaar

Miljødirektoratet orienterte om oppfølgingen av vurderingene som VKM har levert så langt, samt mulige tema for kommende bestillinger. I flere av disse sakene vil det være aktuelt med fellesbestillinger med Mattilsynet.

6. Radioaktivitet i mat

Jan Alexander, faglig leder for prosjektet radioaktivitet i mat, presenterte bakgrunnen for Mattilsynets oppdrag, hvilke spørsmål som inngår i bestillingen, prosjektgruppen og status for arbeidet.

Skisse til framdriftsplan fra faglig leder og prosjektleder i sekretariatet ble presentert for komiteen. I tråd med at hovedkomiteen ønsker å videreutvikle bruken av referansegrupper, ble det foreslått at Lene Frost Andersen og Janneche Utne Skåre utnevnes som referansepersoner fra hovedkomiteen til dette prosjektet. Referansepersonene vil få spesielt ansvar for å vurdere om VKM svarer på oppdraget, om det er samsvar mellom fakta som framstilles i rapporten og konklusjonen, om risikovurderingen er gjennomført i henhold til gjeldene retningslinjer for det aktuelle fagområdet, og om det er uklarheter som må utbedres i rapportutkastet. Utvalgte deler av rapporten og enkeltspørsmål vil bli drøftet med hele komiteen på møter høsten/vinteren 2016-2017. Prosjektgruppen tar sikte på godkjenning og publisering av rapporten i løpet av april-mai 2017.

Vedtak:

Hovedkomiteen sluttet seg til framdriftsplanen for prosjektet og bruk av referansepersoner som beskrevet.

7. Andre stoffer

Inger-Lise Steffensen, faggruppen for tilsetningsstoffer, aroma, matemballasje og kosmetikk (FG4) presenterte bakgrunnen for oppdraget, resultater så langt og plan for det videre arbeidet. Oppdraget fra Mattilsynet omfatter vurderinger av mulige negative helseeffekter av totalt 44 stoffer som finnes i kosttilskudd og/eller i energidrikker på det norske markedet. Dette er stoffer som har ernæringsmessig eller fysiologisk effekt, men som ikke er vitaminer eller mineraler. Arbeidet går både i faggruppen for tilsetningsstoffer, aroma, matemballasje og kosmetikk (FG4) og i faggruppen for ernæring, dietetiske produkter, ny mat og allergi (FG7).

Risikovurderinger av de 12 første stoffene ble publisert i november 2015. Så langt i år er det publisert vurderinger av ytterligere 17 stoffer. Neste pulje med stoffer skal ferdigstilles i november 2016. Oppdraget skal etter planen avsluttes i 2017. Når det gjelder lecitin, pågår det for tiden et tilsvarende arbeid i EFSA. Prosjektgruppen avventer resultatene fra EFSA før arbeidet med lecithin starter.

Jan Alexander presenterte refereegruppens erfaringer så langt i prosjektet. Gruppens mandat har vært å sørge for enhetlige risikovurderinger, gi innspill på kvalitet, fagtermer og graderinger som er relevante for konklusjonene, og å sørge for at vurderingene har samme form på sammendrag og forkortet sammendrag. Alexander framhevet at bruken av referee har bidratt til en harmonisering og mer enhetlig format på vurderingene og en kvalitetsheving av arbeidet.

Det finnes per i dag ikke et spesifikt regelverk for tilsetning av denne typen stoffer til næringsmidler og kosttilskudd, verken på EU-nivå eller i Norge. Mattilsynet vil bruke risikovurderingene fra VKM som grunnlag for å utarbeide særnorske regler for å regulere disse stoffene. Mattilsynet tar sikte på å ferdigstille et utkast til endringsforskrift innen utgangen av 2016.

8. Usikkerhet

Det skal være åpenhet om VKMs arbeid. Måten VKM vurderer, beskriver og kommuniserer usikkerhet i rapportene og deretter i andre kanaler har stor betydning for hvordan mottakerne oppfatter VKMs konklusjoner og for hvilken tillit de har til VKMs arbeid og VKM som etat. Det er viktig for VKMs omdømme at vi har en nyansert kommunikasjon.

Vinteren 2015 ble det startet opp et internprosjekt i sekretariatet for å se på aspekter knyttet til terminologi og usikkerhet i risikovurderingene. Målet med dette arbeidet er å bidra til at hovedkomiteen, faggruppene og sekretariatet får et bedre grunnlag til å vurdere om alle usikkerhetselementer er tatt med i vurderingen, og om elementene er vektlagt på en måte som et felles fagmiljø kjenner seg igjen i. I tillegg er det viktig for våre oppdragsgivere at vi klarer å kommunisere graden av usikkerhet i konklusjonene våre siden dette kan ha betydning for deres valg rundt håndtering.

I forkant av møtet hadde prosjektgruppen sendt ut et første utkast til veileder som omhandler usikkerhet og terminologi som beskriver risiko. Hensikten med dokumentet er å lage en brukervennlig veileder som kan bidra til at håndtering av usikkerhet i VKMs prosjekter gjennomføres på en enhetlig og helhetlig måte, og at grad av usikkerhet trekkes inn i konklusjonene og kommuniseres på en åpen og forståelig måte. Dokumentet vil være et levende dokument, som vil justeres og forbedres underveis slik at det skal være til mest mulig hjelp for risikovurderingsarbeidet i VKM.

Målet med arbeidet på møtet var å teste ut foreslått terminologi, samt diskutere og komme med forslag til forbedringer av utkastet til veileder. Konkret ønsket prosjektgruppen tilbakemeldinger fra hovedkomiteen på struktur, faglige feiltrinn og forslag til forbedringer av dokumentet. På dag 1 ble medlemmene delt inn i grupper og fikk i oppgave å diskutere brukervennligheten av veilederen. Dette ble gjort ved at hver gruppe fikk i oppgave å prøve den på allerede gjennomførte risikovurderinger. På dag 2 ble det gjennomgang og diskusjon av gruppearbeidet i plenum.

Vedtak: Momenter som ble trukket frem i diskusjonen vil bli tatt med i det videre arbeidet med terminologi og usikkerhet. I arbeidet med veilederen vil flere av hovedkomiteens medlemmer bli trukket inn som referansepersoner i prosjektet. Det skal også utnevnes pilotgrupper for uttesting av veilederen i pågående risikovurderingsprosjekter.

9. Ansvar og forfatterskap

Møteleder orienterte om hva som er gjeldende retningslinjer for ansvarsforhold og forfatterskap i VKMs faglige uttalelser.

Faglig ansvar:

Hovedkomiteen og/eller faggruppene har det faglige ansvaret for risikovurderingene som utføres av VKM.

Forfatterskap:

Gjeldende retningslinjer for forfatterskap i VKMs faglige uttalelser ble vedtatt av hovedkomiteen 10. mars 2014. Her heter det følgende:

«Det skal være åpenhet om hvem som har bidratt til uttalelser fra VKM. Det gjelder medlemmer av faggruppe/hovedkomite som uttalelsen utgår fra, eksperter som har deltatt i arbeidet med å utarbeide uttalelsen (prosjektgruppe) og deltakere fra sekretariatet».

«For å være medforfatter på VKMs uttalelser/opinions (=risikovurderinger, nytte- risikovurderinger, kunnskapsoppsummeringer, andre vurderinger) må man ha bidratt med å skrive, beregne, strukturell tenkning og konseptutforming, og/eller bidra vesentlig til det faglige innholdet. De fleste eksperter som er med i VKMs prosjektgruppe vil bidra på en slik måte at de oppfyller krav til medforfatterskap. Dette kan også gjelde for enkelte ansatte i sekretariatet. I tillegg vil enkelte andre faggruppedlemmer bidra såpass mye i sluttfasen av et arbeid at medforfatterskap er naturlig. Det må fremkomme hvem som kommer fra sekretariatet. Er det tvil om et forfatterskap, kan Vancouver reglene om forfatterskap konsulteres (referanse). Det vil være faglig leder for arbeidet og prosjektleder i sekretariatet som i felleskap tilslutt avgjør hvem som skal stå som forfattere av utkast til uttalelse fra VKM».

Det er «viktig at VKM er avsender av arbeid som er utført i regi av VKM. Alle VKMs uttalelser er VKMs eiendom. VKMs uttalelser skal derfor siteres som følger:

- VKM (årstall) Tittel. Navn på faggruppe, rapportnummer til VKM, ISBN nummer. Hvor rapporten kommer fra (eks. VKM (2013). Benefit and risk assessment of breastmilk for infant health in Norway. Opinion of the Steering Committee of the Norwegian Scientific Committee for Food Safety, VKM report 10-003-final, ISBN: 978-82-8259-113-3 (printed version), ISBN: 978-82-8259-115-7 (electronic version). VKM, Oslo, Norway.)
- Forfattere som er med på å lage utkast til vurdering settes på side to.
- De som er forfattere eller som har vært med på å vedta uttalelser fra VKM kan bruke dette i sine CV evt. litteraturlister/ evt. i Cristin. Den enkeltes rolle og bidrag vil fremgå av uttalelsen og fungere som dokumentasjon.

I Cristin kan man legge inn alt fra enkle populærvitenskapelige artikler, foredrag, intervjuer osv. til vitenskapelige publikasjoner og rapporter. Foreløpig er det ikke mulig for VKM å legge inn VKMs risikovurderinger i Cristin. Inntil videre vil VKM forsøke å tydeliggjøre VKMs risikovurderinger som egne rapportserier».

Vedtak: Orienteringen tas til etterretning. VKMs sekretariat vil se på behovet for en veileder for hvordan den enkelte ekspert legger en VKM-rapport inn i Cristin. Sekretariatet vil også se på om VKMs rapportmal er tydelig nok på hvordan forfatterskap skal beskrives.

10. Orientering fra faggruppene

Brit Hjeltnes, leder av faggruppen for dyrehelse og dyrevelferd orienterte om en felles bestilling fra Mattilsynet og Miljødirektoratet på en vurdering av risiko for smitte og for uheldige følger for biologisk mangfold ved import og oppdrett av ferskvannskrepsen «Australsk red claw» (*Cherax quadricarinatus*). Dette er et tværfaglig prosjekt, som også inkluderer faggruppen for fremmede organismer og CITES og faggruppen for mikrobiell økologi. Risikovurderingen skal publiseres i november 2016.

Michael A. Tranulis, medlem av prosjektgruppen som arbeider med prionsykdommen skrantesjuka («Cronic Wasting Disease» (CWD)), orienterte om status for sykdommen, ulike teorier for opprinnelsen/smittekilden til CWD i Norge og arbeidet som er satt i verk for å kartlegge forekomsten av CWD i hjortevilt og tamrein. Dette er en felles bestilling fra Mattilsynet og Miljødirektoratet, der VKM publiserte den første delrapporten i juni 2016. Fase II av bestillingen skal etter planen ferdigstilles våren 2017.

Vedtak: Orienteringen tas til etterretning.

11. Nytt fra sekretariatet

Oppfølging av EFSA's besøk i Norge i april 2016

VKMs direktør Lars E. Hanssen orienterte om besøket VKM hadde av EFSA's direktør Bernhard Url 7. – 8. april i år. Besøket skjedde i forbindelse med konferansen «Trygg mat – vårt ansvar». Det ble et meget godt møte med matdepartementene og forskningsinstitusjoner. EFSA's Scientific Committee og Url er opptatt av synergier innenfor områdene mat og miljø. Det er et gjensidig ønske om å etablere nærmere kontakt mellom VKM og EFSA rundt dette, og for utveksling av erfaringer og metodikk for miljørisikovurderinger. Blant annet er det snakk om utveksling av ansatte for kortere perioder.

Risken

VKMs kommunikasjonssjef Ingrid Margaretha Høie orienterte om status for VKMs nye intranett Risken. Det har vært noen tekniske utfordringer knyttet til gamle Office-pakker i sekretariatet og på ekspertenes arbeidsplasser. Dette er nå kartlagt og løses fortløpende. Enkelte aktiviteter i sekretariatet foregår for fullt på Risken, og gevinstene av det nye verktøyet er allerede merkbart. Risken oppleves som en tidsbesparende og behagelig måte å jobbe på. Som et pilotprosjekt har også en av faggruppene tatt i bruk Risken til sitt arbeid. Intranettet rulles ut prosjekt for prosjekt i hele komiteen fremover. Alle dokumenter i et prosjekt skal da ligge på Risken og det er her arbeidet i dokumentene skal foregå. Dette vil lette arbeidet og informasjonsutvekslingen betydelig for alle.

12. Møtedatoer for 2016

Neste møte i hovedkomiteen er 5. desember 2016.

13. Eventuelt

VKMs direktør Lars E. Hanssen ba avslutningsvis om en evaluering av møtet. Komiteen opplevde gruppearbeid som svært nyttig, spesielt under sak 8 om usikkerhet. Det opplevdes som positivt og nyttig at møtet foregikk over to dager. På den måten fikk man den nødvendige tiden til å fullføre viktige diskusjoner. Det er ønskelig med et todagers møte en gang i året. Sekretariatet kan eventuelt vurdere å kutte den ene dagen til en halv dag, komiteen hadde argumenter både for og mot dette. Det ble ytret ønske om å avholde ett av møtene i løpet av et år på Skype for de med lang reisevei. Sakene på et slikt møte bør i så fall passe denne møteformen.